

УДК: 37.018.3:316.35

Шаршембаева Л.С., Кенжекараева Ч.М.

*Кыргыз Республикасынын Агартуу министрлигинин алдындагы педагогикалык кызматкерлердин
квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо республикалык институту,
И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети*

**КООМЧУЛУКТУН ТАРБИЯ ПРОЦЕССИНЕ КАТЫШУУСУ: МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨР
ЖАНА ПРАКТИКАЛЫК ТАЖРЫЙБА**

**(Жергиликтүү жамааттардын, аксакалдар кеңешинин жана коомдук уюмдардын жаштарды
тарбиялоодогу салымы)**

Шаршембаева Л.С., Кенжекараева Ч.М.,

*Республиканский институт повышения квалификации и переподготовки педагогических
работников при Министерстве просвещения Кыргызской Республики,*

И.Кыргызский государственный университет им. Арабаева

**РОЛЬ ОБЩЕСТВЕННОСТИ В ВОСПИТАНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ:
ВОЗМОЖНОСТИ И ПРАКТИЧЕСКИЙ ОПЫТ**

**(Вклад местных сообществ, советов аксакалов и общественных организаций в
формирование личности молодёжи)**

Sharshembayeva L.S., Kenzhekaraeva Ch.M.

*Republican Institute of Advanced Training and Retraining of Teachers under the Ministry
of Education of the Kyrgyz Republic,*

Kyrgyz State University named after I. Arbaev

**THE ROLE OF THE COMMUNITY IN EDUCATING THE YOUNGER GENERATION:
OPPORTUNITIES AND PRACTICAL EXPERIENCE**

**(The contribution of local communities, councils of elders, and public
organizations to youth development)**

Аннотация: Макалада азыркы коомдун шарттарында жаш муундарды тарбиялоодо коомчулуктун орду жана мааниси кеңири каралат. Жаштарды ар тараптуу өнүктүрүүдө үй-бүлө, мектеп жана коомдук институттардын өз ара кызматташуусунун зарылдыгы негизделет. Айрыкча жергиликтүү жамааттардын, аксакалдар кеңештеринин, коомдук уюмдардын жана демилгелүү жарандардын жаштардын адеп-ахлактык сапаттарын, жарандык жоопкерчилигин, улуттук аң-сезимин жана маданий баалуулуктарын калыптандыруудагы ролу талдоого алынат. Макалада коомчулуктун тарбиялык иш-чараларга активдүү катышуусу жаштардын социалдашуу процессине оң таасирин тийгизери көрсөтүлгөн. Ошондой эле улуттук каада-салттарды, үрп-адаттарды жана руханий мурастарды сактоо менен муундар ортосундагы байланышты чыңдоонун мааниси белгиленет. Практикалык мисалдардын негизинде коомдук өнөктөштүктүн эффективдүү формалары каралып, билим берүү мекемелери менен коомчулуктун биргелешкен ишмердүүлүгүн өркүндөтүү боюнча сунуштар берилет. Изилдөөнүн жыйынтыгында жаштарды тарбиялоо жалпы коомдун жоопкерчилиги экендиги жана бул багыттагы кызматташтыкты күчөтүү тарбиянын сапатын жогорулатуунун негизги шарттарынын бири болуп саналары белгиленет.

Түйүндүү сөздөр: тарбия, жаштар, коомчулук, жергиликтүү жамаат, аксакалдар кеңеши, коомдук уюмдар, социалдашуу, адеп-ахлактык баалуулуктар, жарандык тарбия, улуттук салттар, өнөктөштүк, үй-бүлө, мектеп, коомдук катышуу.

Аннотация: В статье рассматривается роль общественности в процессе воспитания подрастающего поколения в современных условиях социальных и образовательных преобразований. Особое внимание уделяется участию местных сообществ, советов аксакалов, общественных организаций и других социальных институтов в формировании нравственных, гражданских, патриотических и культурных ценностей молодежи. Анализируются возможности взаимодействия семьи, школы и общественности в организации воспитательной деятельности, направленной на всестороннее развитие личности. На основе практических примеров и жизненных историй раскрывается влияние общественного участия на социализацию молодых людей, развитие их социальной ответственности, гражданской активности и уважения к национальным традициям. Подчеркивается важность сохранения культурного наследия, укрепления связи поколений и передачи духовно-нравственных ценностей. В статье обосновывается необходимость расширения партнерства между образовательными учреждениями и общественностью как важного условия повышения эффективности воспитательного процесса и формирования гармонично развитой личности.

Ключевые слова: образование, молодежь, сообщество, местное сообщество, совет старейшин, общественные организации, социализация, моральные ценности, гражданское образование, национальные традиции, партнерство, семья, школа, социальное участие..

Abstract: This article explores the role of community participation in the upbringing and education of the younger generation in the context of contemporary social and educational transformations. Special attention is given to the contribution of local communities, Aksakal councils, public organizations, and other social institutions in shaping the moral, civic, cultural, and

patriotic values of young people. The study examines the possibilities of cooperation between families, schools, and community stakeholders in organizing educational and developmental activities. Drawing on practical examples and real-life experiences, the article demonstrates how community engagement positively influences youth socialization, identity formation, and active citizenship. Particular emphasis is placed on the preservation of national traditions, cultural heritage, and the strengthening of intergenerational relationships as important factors in the holistic development of young people. The findings highlight that effective partnership between educational institutions and the community serves as a significant resource for improving the quality and effectiveness of the educational process and fostering socially responsible citizens.

Keywords: *education, youth, community, local community, elder council, public organizations, socialization, moral values, civic education, national traditions, partnership, family, school, social participation.*

Жаштарды тарбиялоо ар бир коомдун эң маанилүү жана стратегиялык милдеттеринин бири болуп саналат. Өсүп келе жаткан муун кандай баалуулуктарга, ишенимдерге жана жашоо багыттарына ээ болсо, мамлекеттин келечеги, коомдун туруктуулугу жана маданий өнүгүүсү ошого жараша болот. Ошондуктан жаштарды билимдүү гана эмес, руханий жактан бай, адеп-ахлактуу, мекенчил жана жоопкерчиликтүү инсан катары тарбиялоо ар бир өлкөнүн өнүгүү саясатынын негизги багыттарынын бири болуп эсептелет.

Адамдын инсан катары калыптанышы эң оболу үй-бүлөдөн башталат. Үй-бүлө баланын алгачкы социалдык чөйрөсү болуп, анда адамгерчилик, боорукерлик, эмгекчилдик, улууларды урматтоо, кичүүлөргө камкордук көрсөтүү сыяктуу негизги сапаттар калыптанат. Ал эми мектеп бул сапаттарды өнүктүрүп, жаштарды коомдук турмушка даярдоодо маанилүү роль ойнойт. Бирок азыркы глобалдашуу доорунда, маалыматтык технологиялардын өнүгүшү жана социалдык өзгөрүүлөрдүн күчөшү шартында үй-бүлө менен мектеп жалгыз өзү бардык тарбиялык милдеттерди натыйжалуу аткара албай калууда. Балдарды тарбиялоодогу ата-эненин, үй-бүлөнүн ролу тууралуу А.Токтобекова, Д.Акматова жана А.Жаркумбаева менен А.Жумаеванын “Эл агартуу” журналына жарыялаган макалаларынан кенен таанышууга болот [7; 8; 9; 10]. Ал эмгектерде үй-бүлө тарбиясынын психологиялык жана педагогикалык аспекти, азыркы доордо ата-энелердин нейрпсихологиясынын трансформациялык мааниси жана тарбия жараянында үй-бүлө менен коомдук чөйрөнүн орду тууралуу кенен айтылат. Анткени бүгүнкү күндө жаштар ар кандай маалымат булактарынын, массалык маданияттын жана социалдык тармактардын таасиринде жашап жатышат. Интернет мейкиндигинде пайдалуу маалыматтар менен катар терс көрүнүштөр, зордук-зомбулукка үндөгөн материалдар, жалган баалуулуктар жана бөтөн маданияттардын элементтери да кеңири жайылууда. Мындай шартта жаштарды туура жолго багыттоо жана алардын аң-сезиминде улуттук баалуулуктарды сактап калуу үчүн коомчулуктун тарбия процессине активдүү катышуусу өзгөчө мааниге ээ болууда.

Коомчулук – бул адамдардын биргелешип жашоо жана ишмердүүлүк жүргүзүү аркылуу түзүлгөн социалдык чөйрөсү. Анын курамына жергиликтүү жамааттар, аксакалдар кеңештери, ата-энелер комитеттери, коомдук уюмдар, диний жана маданий мекемелер, чыгармачыл бирикмелер жана ыктыярчылар кыймылдары кирет. Бул институттар жаштардын дүйнө таанымын кеңейтүүгө, коомдук жоопкерчилигин арттырууга жана улуттук аң-сезимин калыптандырууга чоң салым кошот.

Кыргыз элинин тарыхында жаштарды тарбиялоо жамааттык мүнөзгө ээ болуп келген. «Улууну урматта, кичүүнү ызатта», «Эл менен болсоң – эр болосуң» деген элдик накыл сөздөр коомдук тарбиянын маанисин айгинелеп турат. Илгертеден эле баланын жүрүм-турумуна ата-энеси гана эмес, бүтүндөй айыл-кыштак, урук-тууган, аксакалдар жана коомчулуктун өкүлдөрү жоопкерчилик менен мамиле кылышкан. Бул салт бүгүнкү күндө дагы өзүнүн маанисин жоготкон жок.

Айрыкча Борбор Азия өлкөлөрүндө коомдук пикирге, улуу муундун тажрыйбасына жана аксакалдардын акыл-насаатына чоң маани берилет. Аксакалдар жаштарга турмуштук тажрыйбасын бөлүшүп, алардын туура жолду тандоосуна көмөктөшөт. Коомдук уюмдар болсо жаштарды социалдык долбоорлорго, кайрымдуулук иштерине жана ыктыярчылык кыймылдарга тартуу аркылуу алардын жарандык активдүүлүгүн өнүктүрөт.

Азыркы учурда коомчулуктун тарбия процессине катышуусу жаштардын социалдашуу деңгээлин жогорулатууга, укук бузуулардын алдын алууга, патриоттук сезимдерди бекемдөөгө жана сергек жашоо образын жайылтууга шарт түзүүдө. Ошондуктан жаштарды тарбиялоодо үй-бүлө, мектеп жана коомчулуктун өз ара кызматташтыгын күчөтүү заманбап коомдун негизги

талаптарынын бири болуп саналат. Мындай өнөктөштүк жаш муундун ар тараптуу өнүгүшүнө жана өлкөнүн келечектеги интеллектуалдык жана руханий потенциалын чыңдоого өбөлгө түзөт.

Жергиликтүү жамааттардын жаштарды тарбиялоодогу ролу. Жергиликтүү жамаат – бул белгилүү бир аймакта жашаган, жалпы кызыкчылыктарды, баалуулуктарды жана социалдык жоопкерчиликти бөлүшкөн адамдардын биримдиги. Ал жаш муундун инсан катары калыптанышында үй-бүлө менен мектептен кийинки эң маанилүү социалдык чөйрө болуп саналат. Анткени бала өзүнүн жүрүм-турумун, адамдар менен мамиле түзүүнү, коомдук эрежелерди сактоону жана жоопкерчиликти болууну эң алгач жамааттын ичинде үйрөнөт.

Кыргыз элинин салттуу коомунда «бир баланы бир айыл тарбиялайт» деген түшүнүк бекеринен калыптанган эмес. Илгери баланын тарбиясы ата-эненин гана эмес, бүтүндөй айылдын милдети катары каралган. Улуулар насаат айтып, аксакалдар акыл үйрөтүп, кошуналар көз салып турган. Мындай коомдук көзөмөл жаштардын туура багытта өсүп-жетилишине өбөлгө түзгөн. Бүгүнкү күндө да бул салт өзүнүн актуалдуулугун жоготкон жок.

Кыргызстанда патриоттук тарбия мамлекеттик саясаттын маанилүү багыты болуп саналат. Улуттук баалуулуктарды, тарыхты жана маданиятты жайылтуу үчүн мамлекеттик программалар жана окуу пландары иштелип чыккан. Бирок азыркы учурда студенттердин маалыматты көбүнчө санариптик булактардан алышы жана социалдык тармактарды активдүү колдонушу патриоттук тарбиянын сапатына таасир этет. Ошондуктан санариптик мейкиндикти патриоттук тарбия процессине интеграциялоо маселеси Кыргызстандын билим берүү системасы үчүн өзгөчө актуалдуу болуп саналат [6, 375-6.].

Жамааттын тарбиялык иштерге катышуусу жаштардын өз айылына, шаарына жана мекенине болгон сүйүүсүн, жоопкерчилигин жана жарандык позициясын калыптандырат. Коомдук пайдалуу эмгекке катышкан жаштар өздөрүнүн коом үчүн маанилүү экенин сезишет. Бул алардын өзүнө болгон ишенимин арттырып, лидерлик сапаттарынын өнүгүшүнө шарт түзөт.

Жергиликтүү жамааттар тарабынан уюштурулган ишембиликтер, көчөт отургузуу акциялары, кайрымдуулук иш-чаралары, улуттук майрамдар, спорттук мелдештер жана маданий кечелер жаштарды ынтымакка, биримдикке жана өз ара жардамдашууга тарбиялайт. Мындай иш-чараларда жаштар биргелешип иштөөнүн маанисин түшүнүп, коомдун көйгөйлөрүнө кайдыгер карабоого үйрөнүшөт.

Мисалы, Кыргызстандын айылдарынын биринде мектептин айланасын көрктөндүрүү боюнча долбоор ишке ашырылган. Бул демилгеге окуучулар, ата-энелер, мугалимдер, жергиликтүү бийлик өкүлдөрү жана айыл тургундары катышкан. Алар мектептин короосун тазалап, бак-дарактарды отургузуп, гүлзарларды уюштурушкан. Натыйжада мектептин аймагы көрктөнүп гана тим болбостон, окуучулардын коомдук мүлккө болгон жоопкерчиликти мамилеси да өзгөргөн. Балдар өздөрү эмгек кылып отургузган көчөттөрдү сугарып, алардын өсүшүнө кам көрө башташкан. Бул жөнөкөй иш-чара жаштарга эмгектин баалуулугун, жаратылышка аяр мамиле кылууну жана коом үчүн пайдалуу болуунун маанисин түшүндүргөн.

Жамааттардын катышуусу менен уюштурулган кайрымдуулук иш-чаралары жаштардын боорукерлик сапаттарын өнүктүрөт. Мисалы, кыш мезгилинде жардамга муктаж үй-бүлөлөргө көмөк көрсөтүү акцияларына катышкан окуучулар башкалардын көйгөйүнө кайдыгер карабоону үйрөнүшөт. Алар жардам берүү аркылуу адамгерчиликтин жана кайрымдуулуктун чыныгы маанисин түшүнүшөт.

Үй-бүлөлүк тарбиялоонун принциптери: акыл-эс жетишсиздиги бар балага жакын адамдардын “сүйүү, чыдамдуулук жана эмоционалдык жакындык, кабыл алуу принциби”, себеби, ар бир бала, жана өнүгүү мүмкүнчүлүгү чектелген, өзгөчө, сезимтал сүйүү жана мээримдүүлүк менен жооп берет. Үй-бүлөдө жашагандыктан, ал сүйүктүү экенине жана бааланганына ишениши керек. Ата-энелердин жана жакындарынын сүйүүсү коопсуздук сезимин, психикалык колдоону жаратат, мында бала активдүү өнүгүп, көндүмдөрү жана билимдери ийгиликтүү калыптанат. Ал алдыга ишенимдүү карайт, чыгармачылык жөндөмү эркин ачылат [8, 207-6.].

Жергиликтүү жамааттар жаштардын патриоттук тарбиясында да өзгөчө орунду ээлейт. Айылдын тарыхын изилдөө, тарыхый эстеликтерди коргоо, белгилүү инсандардын өмүр жолу менен тааныштыруу сыяктуу иш-чаралар жаштардын өз мекенине болгон сыймыгын күчөтөт. Өзүнүн туулуп-өскөн жеринин тарыхын билген жаштар келечекте өлкөнүн өнүгүшүнө салым кошууга көбүрөөк умтулат. Мындан тышкары, жамааттагы кадыр-барктуу инсандар, ардагерлер,

мугалимдер жана коомдук ишмерлер жаштар үчүн үлгү боло алышат. Алардын турмуштук тажрыйбасы жана ийгиликтери жаштарга дем берип, туура кесип тандоого жана келечекке максат коюуга жардам берет. Улуулар менен болгон жолугушуулар жаштардын дүйнө таанымын кеңейтип, руханий жактан өсүшүнө өбөлгө түзөт. Демек, жергиликтүү жамааттар жаштарды тарбиялоодо зор мүмкүнчүлүккө ээ болгон социалдык институт болуп саналат. Алардын активдүү катышуусу жаштардын адеп-ахлактык сапаттарын өнүктүрүп, жарандык жоопкерчилигин бекемдеп, коомдук турмушка активдүү аралашуусуна шарт түзөт. Ошондуктан жаштарды тарбиялоо маселесинде мектеп, үй-бүлө жана жергиликтүү жамааттардын өз ара кызматташуусун күчөтүү учурдун маанилүү талаптарынын бири болуп эсептелет.

Аксакалдар кеңеши – адеп-ахлактык тарбиянын маанилүү институту. Кыргыз элинин тарыхында аксакалдар коомдун руханий тиреги, акылман кеңешчиси жана тарбиянын негизги булагы катары таанылып келген. Эл арасында «Карысы бар үйдүн ырысы бар», «Аксакалдын сөзү – акылдын көзү» деген накыл кептер бекеринен айтылган эмес. Анткени аксакалдар өздөрүнүн турмуштук тажрыйбасы, калыстыгы жана акылмандыгы аркылуу жаштарды туура жолго багыттап, коомдогу ынтымакты жана биримдикти сактоого чоң салым кошуп келишкен.

Салттуу кыргыз коомунда аксакалдар жаштардын жүрүм-турумуна көз салып, аларга насаат айтып, турмуштун сыноолорунан өтүүнүн жолдорун үйрөтүшкөн. Алар үй-бүлөлүк талаш-тартыштарды жөнгө салууда, коомдук маселелерди чечүүдө жана жаштарды тарбиялоодо ортомчу ролду аткарышкан. Аксакалдардын ар бир айткан сөзү жаштар үчүн мыйзамдай кабыл алынып, алардын пикири коомчулукта чоң кадыр-баркка ээ болгон.

Азыркы мезгилде коомдун өнүгүшү менен тарбиянын формалары өзгөргөнү менен, аксакалдардын ролу мурдагыдай эле маанилүү бойдон калууда. Айрыкча жаштар арасында руханий баалуулуктардын төмөндөшү, интернет жана социалдык тармактардын таасири күчөгөн учурда аксакалдардын насааты жаш муун үчүн туура багыт берүүчү күч болуп саналат. Алар жаштарга улуттук каада-салттарды, үй-бүлөлүк баалуулуктарды, мекенчилдикти, адамгерчиликти жана жоопкерчиликти үйрөтүп келишет.

Бүгүнкү күндө көптөгөн айылдарда жана шаарларда аксакалдар кеңештери мектептер, колледждер жана жогорку окуу жайлары менен тыгыз кызматташып келет. Алар окуучулар жана студенттер менен жолугушууларды уюштуруп, турмуштук тажрыйбалары менен бөлүшүшөт. Мындай жолугушууларда улуттук тарых, ата-бабалардын мурасы, үй-бүлөнүн баалуулугу, билимдин мааниси жана коом алдындагы жоопкерчилик тууралуу кеңири сөз болот. Натыйжада жаштар өз элинин тарыхын тереңирээк билип, улуттук аң-сезимин өнүктүрүүгө мүмкүнчүлүк алышат.

Аксакалдардын тарбиялык ишмердүүлүгүнүн дагы бир маанилүү багыты – бул насаатчылык. Айрым учурларда жаштар турмуштагы ар кандай кыйынчылыктардан улам туура эмес жолго түшүп кетиши мүмкүн. Мындай учурда ата-энеден же мугалимден тышкары, коомдогу кадыр-барктуу аксакалдардын таасири өтө чоң болот. Алар жаштар менен жекече сүйлөшүп, алардын көйгөйлөрүн угуп, туура чечим кабыл алууга жардам беришет.

Мисал катары бир өспүрүмдүн турмуштук окуясын карасак болот. Атасы каза болгондон кийин ал окуусуна кызыгуусун жоготуп, терс чөйрөгө аралаша баштаган. Сабактарды көп калтырып, келечекке болгон ишенимин жоготкон. Бул жагдайды байкаган айылдын аксакалдары анын үй-бүлөсү менен сүйлөшүп, жаш жигитке өзгөчө көңүл бура башташкан. Алардын бири аны менен үзгүлтүксүз жолугуп, жашоодогу максаттар жөнүндө маектешип турган. Ал аксакал өзүнүн жаштык кезиндеги кыйынчылыктарын айтып берип, эмгек жана билим аркылуу ийгиликке жетүүгө болорун түшүндүргөн. Убакыттын өтүшү менен өспүрүм өзүн колдогон адамдар бар экенин сезип, кайрадан окуусуна көңүл бура баштаган. Кийин колледжди ийгиликтүү аяктап, курулуш тармагында кесип ээси болуп иштеп калган. Өзүнүн айтымында, анын жашоосундагы эң чоң бурулуш аксакалдардын камкордугу жана акыл-насааты болгон.

Мындай мисалдар бүгүнкү күндө да арбын кездешет. Көптөгөн айылдарда аксакалдардын демилгеси менен жаштарды спортко тартуу, китеп окууга үндөө, улуттук оюндарды жайылтуу жана коомдук иштерге катыштыруу боюнча иш-чаралар өткөрүлүп келет. Бул аракеттер жаштардын бош убактысын пайдалуу өткөрүүсүнө жана терс көрүнүштөрдөн алыс болушуна өбөлгө түзөт. Ошондой эле аксакалдар муундардын ортосундагы байланыштын бекемделишине чоң салым кошот. Алар жаштарга ата-бабалардын тарыхын, элдик каада-салттарды жана улуттук

баалуулуктарды жеткирүүчү көпүрө болуп саналат. Улуу муундун турмуштук тажрыйбасы менен жаш муундун жаңы көз караштары айкалышкан учурда коомдун өнүгүшү үчүн бекем негиз түзүлөт.

Демек, аксакалдар кеңеши – бул жөн гана коомдук институт эмес, улуттук руханий мурастын сактоочусу жана жаштарды адеп-ахлактык жактан тарбиялоонун маанилүү булагы. Алардын жаштар менен жүргүзгөн ишмердүүлүгү жоопкерчиликтүү, мекенчил жана руханий жактан бай инсандарды тарбиялоого өбөлгө түзөт. Ошондуктан бүгүнкү күндө аксакалдар кеңештеринин билим берүү мекемелери жана жергиликтүү жамааттар менен кызматташуусун мындан ары да өнүктүрүү учурдун маанилүү талаптарынын бири болуп саналат.

Коомдук уюмдардын жаштарды өнүктүрүүдөгү салымы. Азыркы учурда коомдук уюмдар жаштарды тарбиялоодо жана ар тараптуу өнүктүрүүдө маанилүү социалдык институт катары өзгөчө орунду ээлейт. Алар мамлекет менен коомдун ортосундагы көпүрө болуп, жаштардын коомдук турмушка активдүү аралашуусуна шарт түзөт. Коомдук уюмдардын ишмердүүлүгү тарбияны бир гана теориялык түшүнүк катары эмес, жашоого түздөн-түз байланышкан практикалык процесс катары калыптандырууга жардам берет.

Бул уюмдар негизинен патриоттук тарбия, экологиялык маданиятты калыптандыруу, укуктук аң-сезимди жогорулатуу, лидерлик сапаттарды өнүктүрүү жана ыктыярчылык ишмердүүлүктү уюштуруу багыттарында иш алып барышат. Мындай иш-аракеттер жаштардын дүйнө таанымын кеңейтет, алардын коомдогу ордун түшүнүүгө жана жоопкерчиликтүү жаран болууга өбөлгө түзөт.

Коомдук уюмдардын долбоорлоруна активдүү катышкан жаштар бир катар маанилүү турмуштук көндүмдөргө ээ болушат. Алар адамдар менен туура баарлашууну, командада иштөөнү, өз пикирин негиздүү билдирүүнү, демилге көтөрүүнү жана жоопкерчиликти өз мойнуна алууну үйрөнүшөт. Бул көндүмдөр жаштардын келечектеги кесиптик жана коомдук жашоосунда чоң роль ойнойт.

Айрыкча ыктыярчылык ишмердүүлүгү жаштарды адамгерчиликке, боорукерликке жана кайрымдуулукка тарбиялоодо өзгөчө мааниге ээ. Ыктыярчылык аркылуу жаштар коомдогу социалдык көйгөйлөрдү жакындан көрүп, башкаларга жардам берүү аркылуу руханий жактан жетилет. Мисалы, педагогикалык колледждин студенттери жалгыз жашаган кары адамдарга жардам берүү боюнча социалдык долбоорго катышкан. Алар улгайган адамдардын үйлөрүн тазалоого, азык-түлүк сатып алууга, дары-дармек жеткирүүгө жана медициналык мекемелерге коштоп барууга көмөктөшкөн. Бул иш-чаралар студенттерге карыларга болгон мамилени өзгөртүп, муундар ортосундагы сый-урматтын маанисин терең түшүнүүгө жардам берген. Долбоор аяктагандан кийин көптөгөн студенттер адамга болгон көңүл буруу жана колдоо коомдун негизги баалуулуктарынын бири экенин белгилешкен. Мындай мисалдар коомдук уюмдардын ишмердүүлүгү жаштардын социалдык жетилүүсүнө, моралдык баалуулуктарынын калыптанышына жана инсан катары өсүшүнө түздөн-түз таасир этерин далилдейт.

Мектеп менен коомчулуктун өз ара кызматташуусу. Тарбия процессинин натыйжалуулугу мектеп менен коомчулуктун тыгыз кызматташуусуна түздөн-түз байланыштуу. Мектеп билим берүүнүн негизги борбору болсо, коомчулук бул билимди турмуштук тажрыйба менен бекемдеп, жаштарды реалдуу жашоого даярдайт.

Мындай кызматташтык ар кандай социалдык институттардын мүмкүнчүлүктөрүн бириктирип, тарбия үчүн кеңири жана натыйжалуу чөйрө түзөт. Ошондуктан мектеп, ата-эне, жергиликтүү жамаат жана коомдук уюмдар бир максатка багытталган бирдиктүү система катары иштеши керек.

Кызматташуунун негизги формалары төмөнкүлөрдү камтыйт: коомчулуктун өкүлдөрү менен жолугушууларды өткөрүү, маданий жана спорттук иш-чараларды уюштуруу, жаштарды социалдык долбоорлорго тартуу, насаатчылык системасын өнүктүрүү, ыктыярчылык программаларын ишке ашыруу жана укук бузуулардын алдын алууга багытталган иш-чараларды өткөрүү. Өзгөчө жаштар активдүү катышкан долбоорлор натыйжалуу болот. Анткени мындай иш-чараларда алар теориялык билимди практика менен айкалыштырып, реалдуу турмуштук тажрыйбага ээ болушат. Бул алардын жоопкерчилигин арттырып, өз алдынча чечим кабыл алуу жөндөмүн өнүктүрөт.

Азыркы учурдагы көйгөйлөр жана чакырыктар. Коомчулуктун тарбия процессине катышуусу көптөгөн мүмкүнчүлүктөрдү түзгөнү менен, учурда бир катар көйгөйлөр да бар. Алар

тарбиялык иштердин натыйжалуулугун бир аз чектеп жатат. Негизги көйгөйлөргө төмөнкүлөр кирет: жаштардын салттуу баарлашууга болгон кызыгуусунун азайышы, социалдык тармактардын жана интернеттин күчтүү таасири, муундар ортосундагы байланыштын алсыроосу, мектеп менен коомдук уюмдардын кызматташуусунун жетишсиздиги жана тажрыйбалуу насаатчылардын аздыгы.

Бүгүнкү күндө жаштардын көпчүлүгү убактысынын олуттуу бөлүгүн интернет мейкиндигинде өткөрөт. Бул бир жагынан маалымат алууну жеңилдетсе, экинчи жагынан терс маалыматтардын таасирине кабылуу коркунучун да күчөтөт. Ошондуктан тарбиялык иштерде заманбап технологияларды туура колдонуу жана жаштар үчүн кызыктуу форматтарды киргизүү зарыл болуп турат.

Коомчулуктун тарбияга катышуусун өнүктүрүүнүн келечеги. Тарбия процессинин натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн мектеп, үй-бүлө жана коомчулуктун ортосундагы өнөктөштүктү системалуу түрдө күчөтүү зарыл. Бул багытта биргелешкен узак мөөнөттүү программаларды иштеп чыгуу маанилүү.

Келечектүү багыттар төмөнкүлөр болуп саналат: аксакалдар жана коомдук лидерлер катышкан насаатчылык программаларды түзүү, ыктыярчылык кыймылдарын кеңири өнүктүрүү, муундар аралык долбоорлорду ишке ашыруу, жергиликтүү жамааттардын демилгелерин колдоо, санариптик технологияларды тарбия процессине туура интеграциялоо жана билим берүү мекемелери менен коомдук уюмдардын кызматташуусун кеңейтүү. Бул багыттар ишке ашса, жаштардын ар тараптуу өнүгүшүнө, алардын жарандык активдүүлүгүнүн өсүшүнө жана коомдун адеп-ахлактык негиздеринин бекемделишине шарт түзүлөт.

Коомдук институттардын жаштарды тарбиялоодогу ролу

Коомдук институт	Негизги функциясы	Тарбиялык иш-чаралар	Күтүлгөн натыйжа
Жергиликтүү жамаат	Коомдук колдоо көрсөтүү	Айылдык жыйындар, спорттук мелдештер, маданий иш-чаралар	Коомдук активдүүлүк жогорулайт
Аксакалдар кеңеши	Улуттук баалуулуктарды жайылтуу	Насат айтуулар, жолугушуулар, тарбиялык маектер	Улууну урматтоо, адептүүлүк калыптанат
Коомдук уюмдар	Социалдык жана жарандык өнүгүүнү колдоо	Тренингдер, семинарлар, волонтердук долбоорлор	Лидерлик сапаттар өнүгөт
Билим берүү мекемелери	Билим жана тарбия берүү	Ата-энелер жыйындары, тарбиялык сааттар	Ар тараптуу өнүккөн инсан тарбияланат
Үй-бүлө	Алгачкы социалдаштыруу	Үлгү көрсөтүү, үй-бүлөлүк тарбия	Жеке жоопкерчилик калыптанат

Схема 1. Коомчулуктун тарбия процессине катышуу модели

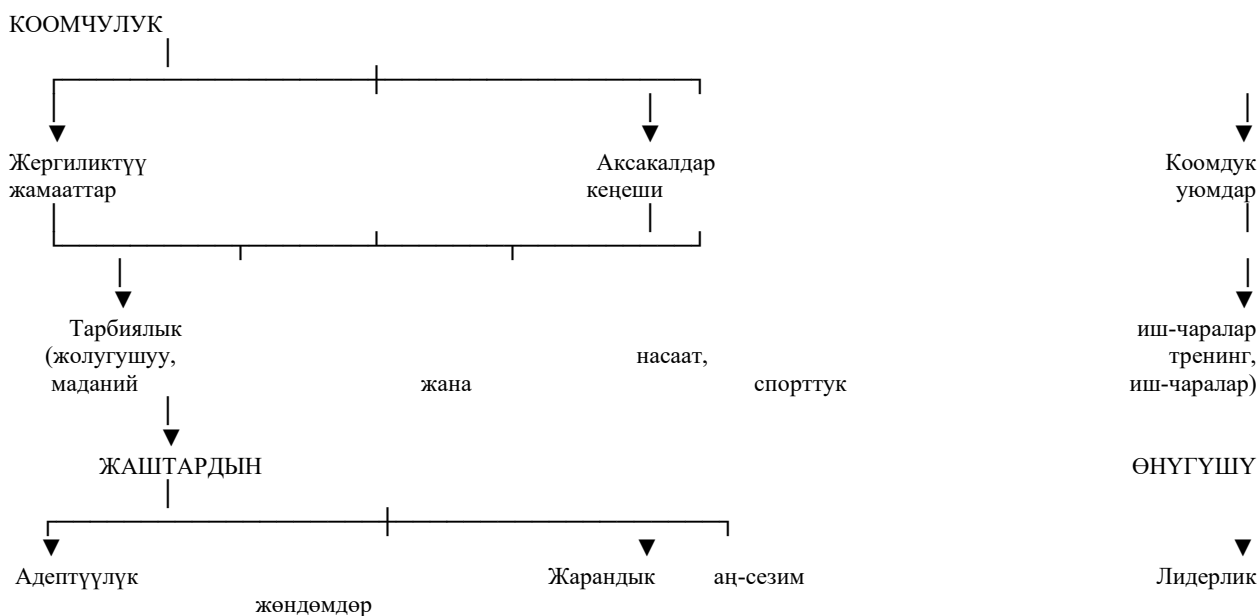

Схема 2. Коомчулуктун тарбия процессиндеги өз ара байланышы

Түшүндүрмө: Окуучунун тарбиясында үй-бүлө, мектеп, аксакалдар кеңеши, коомдук уюмдар жана жергиликтүү жамааттар өз ара кызматташуу аркылуу бирдиктүү тарбиялык чөйрөнү түзөт.

Жыйынтыгында, коомчулуктун тарбия процессине катышуусу – жаштарды ар тараптуу өнүктүрүүнүн, социалдык жактан жетилдирүүнүн жана жоопкерчиликтүү жаран катары калыптандыруунун эң маанилүү шарттарынын бири болуп саналат. Бүгүнкү күндө коом тез өзгөрүп жаткан шартта жаштардын дүйнө таанымы кеңейип, маалымат агымы күчөп, ар түрдүү таасирлер көбөйүп жаткандыктан, тарбия процесси бир гана үй-бүлө же мектептин деңгээлинде чектелип калбай, бүтүндөй коомдун биргелешкен иш-аракетине айланышы зарыл.

Жергиликтүү жамааттар, аксакалдар кеңештери жана коомдук уюмдар жаштардын адеп-ахлактык сапаттарын, жарандык жоопкерчилигин, эмгекке болгон мамилесин жана коомдук активдүүлүгүн калыптандырууда өзгөчө маанилүү роль ойнойт. Алар жаштарга теориялык билим гана эмес, турмуштук тажрыйба, үлгү жана руханий багыт берүүчү реалдуу тарбиялык чөйрөнү түзөт.

Практикалык тажрыйба көрсөткөндөй, үй-бүлөнүн, мектептин жана коомчулуктун биргелешкен аракеттери жаштарды туура социалдаштырууга жана алардын позитивдүү жашоо багытын тандоосуна түздөн-түз таасир этет. Мисалы, айыл жергесинде уюштурулган биргелешкен ишембиликтер же мектеп аймагын жашылдандыруу долбоорлоруна катышкан окуучулар кийин коомдук мүлккө кылдат мамиле кылып, жоопкерчиликтүү жүрүм-турумга ээ болуп калышат. Бул – тарбиянын иш жүзүндөгү натыйжасы экенин көрсөтөт.

Ошондой эле аксакалдардын жаштар менен жекече же топтук иш алып баруусу көп учурда оң натыйжа берет. Жашоодо кыйынчылыкка туш болгон өспүрүмдөргө насаатчылык кылуу, алардын окуусуна кайтып келүүсүнө же туура кесип тандоосуна жардам берүү – коомчулуктун тарбиялык таасиринин күчтүү далили болуп саналат. Мындай учурларда бир эле сөз же кеңеш жаш адамдын тагдырын өзгөртүп жибериши мүмкүн.

Мындан тышкары, коомдук уюмдардын ыктыярчылык ишмердүүлүгү да жаштарды социалдык жактан жетилдирүүнүн натыйжалуу каражаты болуп эсептелет. Карыларга жардам берүү, экологиялык акцияларга катышуу же кайрымдуулук долбоорлорунда иштөө жаштарда боорукерликти, эмпатияны жана жарандык активдүүлүктү калыптандырат. Бул сапаттар заманбап коом үчүн өзгөчө маанилүү.

Ошондуктан бүгүнкү күндө насаатчылык салтын сактоо, муундар ортосундагы байланышты бекемдөө жана коомдук катышууну кеңейтүү – тарбия системасынын ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Тажрыйба көрсөткөндөй, кайсы коомдо улуу муундун сөзү угулуп, жаштар коомдук иштерге активдүү тартылса, ошол коомдо тартип, ынтымак жана өнүгүү жогорку деңгээлде болот.

Жыйынтыктап айтканда, заманбап тарбия системасында улуттук баалуулуктарды сактоо менен бирге жаңы ыкмаларды колдонуу, санариптик чөйрөнү туура багытта пайдалануу жана коомдук өнөктөштүктү өнүктүрүү жаш муунду тарбиялоонун негизги стратегиялык багыты болуп калышы керек. Бул багыт ишке ашса, коомдо билимдүү, жоопкерчиликтүү, мекенчил жана руханий жактан жетилген муун калыптанары шексиз.

Адабияттар:

1. Волков Г.Н. Этнопедагогика / Г.Н. Волков. — Москва: Академия, 2000.
2. Тыныстанов К. Тандалган чыгармалар / К. Тыныстанов. — Бишкек: Кыргызстан, 2001.
3. Иптаров С. Кыргыз этнопедагогикасынын негиздери / С. Иптаров. — Бишкек: Бийиктик, 2008.
4. Акаев А. Кыргыз мамлекеттүүлүгү жана улуттук тарбия маселелери / А. Акаев. — Бишкек: Учкун, 2003.
5. Автандил кызы К. Акыл-эси жетишпеген балдарды тарбиялоодо үй- бүлөнүн орду / Автандил кызы К., А.С. Пасанова – И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жарчысы, 2026. — №1/3. — С. 207
6. Тултуков Б.Т. Санариптик мейкиндик студенттерди патриоттук тарбиялоонун куралы катары: Кыргызстан контекстиндеги мүмкүнчүлүктөр жана тобокелчиликтер / Б.Т. Тултуков, А.Ж. Молдалиева, А.Б. Садырбаева. — И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жарчысы, 2025. — №3/1. — С. 375
7. Токтобекова А. Үй-бүлө – тарбиянын башаты жана өзөгү, ата-эне жана коомчулук менен жигердүү иштөө / А. Токтобекова // Эл агартуу. — Б., 2026. — №1. — С. 101-107.
8. Акматова Ч. Үй-бүлө тарбиясынын психологиялык жана педагогикалык аспекти / Ч. Акматова // Эл агартуу. — Б., 2025. — №5-6. — С. 20-26.
9. Жаркумбаева А., Жумаева А. Санарип доордо ата-энелердин нейропсихологиясынын трансформациялык мааниси / А. Жаркумбаева, А. Жумаева // Эл агартуу. — Б., 2025. — №5-6. — С. 73-78
10. Ахматова Ж. Тарбия жараянында үй-бүлө менен коомдук чөйрөнүн орду / Ж. Ахматова // Эл агартуу. — Б., 2025. — №5-6. — С. 32-39.